

УДК 343.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.52>

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Політова А.С.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права

Маріупольського державного університету

ORCID: 0000-0002-7351-7110

Політова А.С. Дискусійні питання щодо удосконалення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності.

Стаття присвячена аналізу окремих законодавчих ініціатив щодо удосконалення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності. Автором відзначено, що події, які відбуваються в державі, впливають не тільки на економічні, політичні та соціальні чинники її розвитку, а й перебувають у прямому зв'язку зі злочинністю. Зауважено, що внесення змін та доповнень, криміналізація та декриміналізація певних кримінально-протиправних діянь – це постійні процеси, які відбуваються у Законі України про кримінальну відповідальність.

Головним завданням внесення змін та доповнень до будь-якого нормативно-правового акту є його удосконалення, врахування проблем, які виникають при застосуванні тієї чи іншої норми правоохоронними та судовими органами. Але, не всі пропозиції щодо удосконалення КК України враховують положення чинного законодавства, міжнародного права або спрямовані на усунення прогалин правозастосовчої практики.

Відзначено, що з 01 січня 2023 року до 13 серпня 2024 року до КК України було запропоновано 208 змін та доповнень, у тому й числі щодо кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, серед яких: проект Закону України про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за незаконний обіг підакцизних товарів (реєстр. 9364 від 08.06.2023), проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення кримінальної відповідальності за неефективне використання бюджетних коштів при здійсненні публічних закупівель (реєстр. 10151 від 13.10.2023), проект Закону про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України (щодо усунення суперечностей у карантні кримінальних правопорушень) (реєстр. 8235 від 28.11.2022), проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення, пов'язані з платіжними послугами (реєстр. 6295 від 08.11.2021). Зроблено висновок, що зміни до КК України повинні бути обґрунтовані не політичними чинниками, а ґрунтуватися саме на судовій практиці.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, легалізація майна, ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, криміналізація, декриміналізація, кримінальна відповідальність за незаконний обіг підакцизних товарів, публічні закупівлі, платіжні послуги..

Politova A.S. Discussion issues on improving criminal liability for criminal offences in the field of economic activity.

The article is devoted to the analysis of certain legislative initiatives aimed at improving criminal liability for criminal offences in the field of economic activity. The author notes that the events taking

place in the State have an impact not only on the economic, political and social factors of its development, but also have a direct link with crime. It is noted that amendments and additions, criminalisation and decriminalisation of certain criminal offences are ongoing processes which take place in the Law of Ukraine on Criminal Liability.

The main task of amending and supplementing any legal act is to improve it, to take into account the problems that arise when applying a particular provision by law enforcement and judicial authorities. However, not all proposals for improvement of the Criminal Code of Ukraine take into account the provisions of current legislation, international law or are aimed at eliminating gaps in law enforcement practice.

It is noted that from 01 January 2023 to 13 August 2024, 208 amendments and additions were proposed to the Criminal Code of Ukraine, including those relating to criminal offences in the field of economic activity, including: the draft Law of Ukraine on Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses and the Criminal Code of Ukraine on Improvement of Liability for Illegal Traffic of Excise Goods (reg. 9364 dated 08.06.2023), the draft Law on Amendments to the Criminal Code of Ukraine and the Code of Ukraine on Administrative Offenses on establishment of criminal liability for inefficient use of budget funds in public procurement (reg. 10151 dated 13.10.2023), draft Law on amendments and additions to the Criminal Code of Ukraine (regarding the elimination of contradictions in the punishment of criminal offenses) (reg. 8235 dated 28.11.2022), draft of the Law on Amendments to Certain Legislative Acts on Administrative and Criminal Liability for Violations Related to Payment Services (Reg. 6295 dated November 8, 2021). The author concludes that amendments to the Criminal Code of Ukraine should not be justified by political factors, but should be based on judicial practice.

Key words: criminal liability, criminal offence, legalisation of property, tax evasion, duties (mandatory payments), criminal offences in the field of economic activity, criminalisation, decriminalisation, criminal liability for illicit trafficking of excisable goods, public procurement, payment services.

Постановка проблеми. Події, які відбуваються в державі, впливають не тільки на економічні, політичні та соціальні чинники її розвитку, а й перебувають у прямому зв'язку зі злочинністю. Не виключенням є і кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, які фактично створюють економічні, фінансові та правові перепони на шляху розвитку України як соціально-спрямованої, демократичної, сучасної європейської держави [1, с. 219]. Н. Баранова відзначає, що за статистичними даними, зібраними Офісом Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх розслідування за січень-жовтень 2023 року, всього обліковано 4249 кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. З них у 1412 є повідомлення про підозру і 1039 направлено до суду [2]. Але наскільки ефективна система правосуддя у протидії кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності? Наскільки ефективними є зміни у Законі України про кримінальну відповідальність? На ці питання складно відповісти, не дослідивши окремі проекти законів щодо внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу (далі – КК) України.

Стан опрацювання проблематики. Питання, пов'язані з кримінальними правопорушеннями у сфері господарської діяльності, взагалі, та окремим видам цих були розглянуті в роботах П. Андрушка, М. Бажанова, П. Берзіна, В. Борисова, О. Дудорова, М. Мельника, Р. Мовчана, Д. Камінського, В. Навроцького, М. Панова, А. Савченка, В. Тація, М. Хавронюка та ін. Разом з тим, не дивлячись на значну наукову розробку проблеми кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності багато питань є дискусійними та потребують подальшого дослідження.

Метою статті є аналіз окремих пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Розділу VII Особливої частини КК України, а також визначення їх ефективності та доцільності.

Виклад основного матеріалу. Внесення змін та доповнень, криміналізація та декриміналізація певних кримінально протиправних діянь – це постійні процеси, які відбуваються у Законі України про кримінальну відповідальність. Разом з тим, як відзначає В. Литвин «...постійне внесення змін і доповнень до закону негативно впливає на стабільність законодавства в цілому і правову передбачуваність зокрема, а копіювання нормативних розробок інших держав без відповідної адаптації нерідко привносить у нашу правову систему норми і принципи, нехарактерні

для неї, що загрожують блокуванням інших положень, особливо тих, які виконуються за гранти. І ті, хто сьогодні працює у Верховній Раді України, відчувають тиск з боку розробників таких законів, бо їм треба швидше прозвітувати, що вони виконали відповідну роботу. Якість нікого не цікавить...» [3]. І з цим складно не погодитися, оскільки, на нашу думку, головним завданням внесення змін та доповнень до будь-якого нормативно-правового акту є його удосконалення, врахування проблем, які виникають при застосуванні тієї чи іншої норми правоохоронними та судовими органами. Але, не всі пропозиції щодо удосконалення КК України враховують положення чинного законодавства, міжнародного права або спрямовані на усунення прогалин правозастосовчої практики.

Зауважимо, що з 01 січня 2023 року до 13 серпня 2024 року до КК України було запропоновано 208 змін та доповнень, серед яких нами виділено декілька присвячених предмету нашого дослідження. Зупинимось на деяких з них більш детально.

Так, наприклад, проектом Закону України про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за незаконний обіг підакцизних товарів (реєстр. 9364 від 08.06.2023). Зокрема, у аналізованому законопроекті запропоновано нову редакцію ст. 204 КК України, а саме:

«Стаття 204. Незаконне виготовлення, придбання, зберігання, пересилання, транспортування або збут підакцизних товарів

1. Придбання, зберігання, пересилання, транспортування з метою збуту або збут фальсифікованих чи незаконно виготовлених алкогольних напоїв, тютюнових виробів чи рідин, що використовуються в електронних сигаретах або вчинення таких саме дій щодо алкогольних напоїв, тютюнових виробів чи рідин, що використовуються в електронних сигаретах без марок акцизного податку чи з підробленими марками цього податку, якщо такі дії вчинені у великому розмірі –

караються штрафом від п'яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією та знищенням фальсифікованих чи незаконно виготовлених товарів.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті вчинені щодо фальсифікованих чи незаконно виготовлених спирту етилового, коньячного та плодового, спиртових дистилатів, тютюну, промислових замінників тютюну, пального або інших підакцизних товарів, якщо такі дії вчинені у великому розмірі –

караються штрафом від десяти тисяч до тридцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією та знищенням фальсифікованих чи незаконно виготовлених товарів.

3. Незаконне виготовлення спирту етилового, спиртових дистилатів, алкогольних напоїв, пива, тютюнових виробів, тютюну, промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, пального або інших підакцизних товарів або вчинене особою, яка раніше була засуджена за цією статтею –

карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з конфіскацією та знищенням незаконно виготовлених товарів, обладнання та знарядь виробництва, сировини для їх виготовлення.

4. Незаконне виготовлення товарів, зазначених у частинах першій – третій цієї статті, що становлять загрозу для життя і здоров'я людей, а так само збут таких товарів, що призвело до отруєння чи спричинило смерть особи –

караються позбавленням волі на строк від восьми до десяти років з конфіскацією майна, з вилученням та знищенням незаконно виготовлених товарів, обладнання та знарядь виробництва, сировини для їх виготовлення.

Примітка. Під великим розміром слід розуміти вартість алкогольних напоїв, тютюнових виробів чи рідин, що використовуються в електронних сигаретах, спирту етилового, коньячного та плодового, спиртових дистилатів, тютюну, промислових замінників тютюну, пального або інших підакцизних товарів яка у п'ятдесят чи більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян або загальна кількість яких становить: для алкогольних напоїв - сто чи більше літрів; для тютюнових виробів – п'ятдесят тисяч чи більше цигарок; для рідин, що використовуються в електронних сигаретах – два та більше літрів, для спирту етилового, коньячного та плодового, спиртових дистилатів – п'ятдесят та більше літрів; для пального – одна тисяча та більше літрів.» [4].

Серед зауважень, які висловлюються щодо запропонованої редакції ст. 204 КК України варто відзначити:

– в чинній наразі редакції вказаної норми дії, що характеризують об’єктивну сторону злочину, описані як «незаконне придбання з метою збуту або зберігання з цією метою, а також збут чи транспортування з метою збуту». За такого формулювання не виникає сумніву, що мета збуту є обов’язковою ознакою суб’єктивної сторони злочину для кожної протиправної дії, переліченої в диспозиції ч. 1 ст. 204 КК. Отже, придбання, зберігання або транспортування незаконно виготовлених підакцизних товарів не з метою збуту, а для власного споживання чи використання відповідного складу злочину не утворює;

– пропозиції законопроекту в частині поділу предмету злочину на фальсифіковані та незаконно виготовлені алкогольні напої, тютюнові вироби та рідини, що використовуються в електронних сигаретах, не викликані практичною необхідністю, а тому є невдалими;

– сума для віднесення до категорії «у великих розмірах» у випадках, коли йдеться про виготовлення, придбання, зберігання, пересилання, транспортування або збут підакцизних товарів, особливість яких полягає в тому, що одна одиниця оригінальної продукції може коштувати більше п’ятдесяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян, є недостатньою для кваліфікації таких діянь як злочинів [5].

Відзначимо, що А. Гмирін у дисертаційному дослідженні «Кримінально-правова характеристика злочину незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України)» (2018 р.) вже висловлював пропозицію про удосконалення редакції ст. 204 КК України. Так, зокрема, дослідник пропонував таку редакцію цієї статті:

«Ст. 204. Незаконне виготовлення, придбання, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів

1. Незаконне виготовлення чи придбання з метою збуту або зберігання з цією метою, а також збут чи транспортування з метою збуту незаконно виготовлених алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів, –

караються...

2. Незаконне виготовлення алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів, шляхом відкриття підпільних цехів або з використанням обладнання, що забезпечує масове виробництво таких товарів, або вчинене особою, яка раніше була засуджена за цією статтею, або вчинені за попередньою змовою групою осіб, або вчинені у великому розмірі, –

караються...

3. Незаконне виготовлення товарів, указаних у частині першій або другій цієї статті, з недоброякісної сировини (матеріалів), що становлять загрозу для життя і здоров’я людей, а так само незаконний збут таких товарів, що призвело до отруєння людей чи інших тяжких наслідків, або незаконне виготовлення чи збут товарів, зазначених в частинах першій або другій цієї статті, вчинені організованою групою осіб, або виготовлення чи збут таких товарів, вчинені в особливо великих розмірах –

караються...» [6, с. 207-208].

Окрім того, В. Кузнецов при дослідженні предмета ст. 204 КК України констатує:

– установлено невідповідність у визначенні предмета в назві ст. 204 КК України та в диспозиції ч. 1 ст. 204 КК України;

– у судовій практиці й у доктрині кримінального права існують два підходи в тлумаченні предмета кримінального правопорушення (широкий – під предметом правопорушення розуміють не тільки підакцизні товари, але і їх аналоги; вузький – під предметом правопорушення розуміють тільки підакцизні товари);

– предметами незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів є: незаконно виготовлені підакцизні товари (ч. 1 та ч. 2 ст. 204 КК України) і незаконно виготовлені підакцизні товари, що становлять загрозу для життя і здоров’я людей (ч. 3 ст. 204 КК України) [7, с. 137].

Підводячи підсумок, можна відзначити, що запропоновані зміни ускладнять і без того вже існуючі проблеми при застосуванні цієї норми. Окрім того, при обговоренні цього законопроекту органами виконавчої влади (див. Рис. 1) щодо внесення змін саме у КК України зауважень не висловлено¹.

9364
Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за незаконний обіг підакцизних товарів

Готується на друге читання

Суб'єкт Народний депутат України Ініціатор Припутень Дмитро Сергійович Головний комітет Іонушас С.К. Комітет Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності

Законопроект на веб-порталі Верховної Ради України

Висновки, пропозиції до законопроекту

Державна податкова служба України	Перше читання	Підтримується за умови доопрацювання	26.06.2023	Ⓞ Завантажити
Міністерство фінансів України	Перше читання	Потребує доопрацювання	28.06.2023	Ⓞ Завантажити
Міністерство аграрної політики та продовольства України	Перше читання	Не підтримується	03.07.2023	Ⓞ Завантажити
Міністерство юстиції України	Перше читання	Надано зауваження та пропозиції	06.07.2023	Ⓞ Завантажити
Міністерство внутрішніх справ України	Перше читання	Підтримується за умови доопрацювання	07.07.2023	Ⓞ Завантажити
Вплив законопроекту на показники бюджету		Не впливатиме на показники державного бюджету	28.06.2023	Ⓞ Завантажити

Рисунок 1. Інформація про обговорення проекту Закону України про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за незаконний обіг підакцизних товарів (реєстр. 9364 від 08.06.2023)

Окрім вищезазначеного законопроекту, також варто відзначити Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення кримінальної відповідальності за неефективне використання бюджетних коштів при здійсненні публічних закупівель (реєстр. 10151 від 13.10.2023), Проект Закону про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України (щодо усунення суперечностей у караності кримінальних правопорушень) (реєстр. 8235 від 28.11.2022), Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення, пов'язаними з платіжними послугами (реєстр. 6295 від 08.11.2021).

¹ Більш детальна інформація за посиланням <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-kodeksu-ukraini-pro-administrativni-pravoporushennya-ta-kriminalnogo-kodeksu-ukraini-shchodo-udoskonallennya-v-idpovidalnosti-za-nezakonnij-obig-p>

Висновки. Підводячи підсумок відзначимо, що зміни до КК України повинні бути обґрунтовані не політичними чинниками, а ґрунтуватися саме на судовій практиці. Так наприклад, аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень свідчить, що за легалізацію (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом (ст. 209 КК) за 2023 р. розміщено 75 вироків, більшість з яких обвинувальні та застосовується штраф з конфіскацією товарів та звільнення від відбування покарання. За незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей (ст. 203-2 КК) – 24 вироків, з яких майже всі – обвинувальні із застосуванням сплатити штраф. За ухилення сплати податків, зборів (обов’язкових платежів) (ст. 212 КК) у реєстрі – 26 вирів, з яких з яких приблизно половина виправдувальних, дев’ять – обвинувальні, але здебільшого зі звільненням від відбування покарання. Проте, до цих статей Розділу VII Особливої частини КК України пропозиції щодо удосконалення їх ініціаторами не вносилися, а виправдальні вироків – недостатніх доказів та діючих норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Панасюк О.В., Кисельов В.М. Склад та види кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Наше право*. 2023. № 2. С. 219–223. DOI 10.32782/NP.2023.2.32.
2. Баранова Н. Злочини у господарській сфері: розслідування та судова практика 2023 року. Офіц. Сторінка: *Юридична газета Online*. Публ. 01.12.2023. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zlochini-u-gospodarskiy-sferi-rozsliduvannya-ta-sudova-praktika-2023-roku.html>.
3. Стенограма Урочистого засідання Верховної Ради України 16 липня 2010 року. Офіц. сторінка веб-сайту Верховної Ради України. URL: http://static.rada.gov.ua/zakon/skl6/6session/STENOGR/16071006_97.htm.
4. Проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за незаконний обіг підакцизних товарів». URL: <https://itd.rada.gov.ua/ebca32d4-c86c-49f7-b45b-da33d044cb38>.
5. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за незаконний обіг підакцизних товарів». URL: <https://itd.rada.gov.ua/fb554653-8871-4105-b445-4ebb25af724f>.
6. Гмирін А.А. Кримінально-правова характеристика злочину незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України): дис... канд. юрид. наук 12.00.08 / Вищий навчальний заклад «Національна академія управління». Міністерство освіти і науки України. Київ, 2017. 283 с.
7. Кузнецов В.В. Предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 204 КК України: особливості визначення в правозастосуванні. *Нове українське право*. 2024. № 2. С. 132–139. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.2.17>.